

روند تغییرات کاربری اراضی کشاورزی به تفریحی - گردشگری در طی دهه‌های (۲۰۲۲-۲۰۰۰) در روستاهای پیراشهری رشت

تاریخ دریافت مقاله: ۴۰۲/۰۵/۲۹ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۴۰۲/۰۷/۱۴

سپیده نوروزی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران)

نصرالله مولائی‌هشجین* (استاد گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران)

محمد باسط قریشی (استادیار گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران)

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین تغییرات کاربری اراضی کشاورزی به تفریحی-گردشگری در روستاهای پیراشهری رشت انجام شده است. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، و دارای ماهیت توصیفی-تحلیلی است. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از سنجش از راه دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق روستاهای شهرستان پیراشهری رشت می‌باشند، در این راستا، ۳۷ روستای دارای سکنه که در محدوده بلافاصله شهر رشت قرار دارند به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند (تمام شماری). این روستاها در دهستان‌های اسلام آباد و سنگر از بخش سنگر و دهستان‌های پسیخان، پیربازار و حومه از بخش مرکزی شهرستان رشت واقع شده‌اند. نتایج نشان داد که تغییرات کاربری اراضی در سال ۲۰۲۲ نسبت به سال‌های ۲۰۰۰، ۲۰۰۵، ۲۰۱۰ و ۲۰۱۵، گسترده بوده، به طوری که از کاربری اراضی کشاورزی کاسته شده و به کاربری تفریحی و گردشگری و ساخت و سازها افزایش یافته است. در واقع به فاصله ۲۲ سال تغییرات کاربری اراضی از کشاورزی به گردشگری در روستاهای اطراف جاده‌های اصلی شهر محسوس می‌باشد، و بیشترین تغییرات در روستاهای پیراشهری اطراف شهر رشت و بخش مرکزی اتفاق افتاده است.

واژه‌های کلیدی: تغییرات کاربری اراضی، کشاورزی به تفریحی-گردشگری، روستاهای پیراشهری، رشت.

* نویسنده رابط: nmolaeih@iaurasht.ac.ir

* مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی نویسنده اول است که در گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت تدوین گردیده است.

مقدمه

زمین به همراه نیروی کار و سرمایه به عنوان یکی از سه عامل مهم تولید در اقتصاد کلاسیک و یک عامل ضروری برای مسکن و تولید غذا به شمار می‌رود. بنابراین ستون فقرات اقتصاد کشاورزی قلمداد می‌شود، که سودمندی و برتری‌های اجتماعی و اقتصادی شایان توجهی را فراهم می‌کند (Jujie, 2008). تغییرپذیری در پوشش طبیعی زمین از زمان‌های بسیار قدیم در حال رخداد بوده است که هم با پدیده‌های طبیعی و هم با دخالت انسان همراه شده است (Briassoulis, 2000). در واقع فعالیت‌های انسانی الگوی استفاده از زمین را تغییر و پایداری چشم‌انداز را تحت تاثیر قرار می‌دهد (Thuo and Daniel, 2010). در این رابطه، تغییر کاربری زمین یکی از مهمترین تغییرات در سطح جهان است (Meyer and Turner, 1994)، که در کشورهای در حال توسعه که اقتصاد آن وابسته به کشاورزی است به سرعت در حال افزایش است (Grau and et al, 2003). تبدیل این اراضی کشاورزی و مرتعی به زمین‌های شهری یکی از خسارات جبران‌ناپذیر انسان بر بیوسفر زمین است (اسماعیلی و ایلانلو، ۱۴۰۰). تغییر کاربری اراضی نمونه‌ای از ناکامی سازوکار بازار در حفظ محیط زیست به شمار می‌رود (کرمانی و همکاران، ۱۴۰۱). در این راستا، هم اکنون بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند که بر استفاده و تغییر کاربری زمین، استفاده از منابع طبیعی و جذب نیروی انسانی روستایی در شهرها دلالت دارد (Eppler and et al, 2015).

امروزه گردشگری روستایی از بخش‌های مهم در فعالیت‌های اقتصادی به شمار می‌رود و همواره از دیدگاه‌های گوناگون مورد توجه قرار می‌گیرد (میرزایی، ۱۳۸۸). غالباً تحقیقات و پژوهش‌ها به این نتیجه منتهی می‌شوند که گردشگری روستایی به عنوان یکی از راهبردهای موثر معیشت پایدار به منظور کاهش فقر و انتخاب اولیه برای توسعه اقتصادی در مناطق روستایی مطرح است. گردشگری یکی از صنایع کاربر است که پتانسیل تولید شغل و توسعه اقتصادی در نواحی روستایی دارد (Hall and et al, 2005)، در این بین، شکل‌گیری و گسترش خانه‌های دوم از پدیده‌های گردشگری می‌باشد که در نواحی روستایی و پیرامون آن در حال گسترش است (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱). بر این اساس گردشگری باعث تغییرات اجتماعی، اقتصادی، محیطی می‌شود که تغییرات ایجاد شده در بعد محیطی و کارکردی در قالب تغییرات کاربری اراضی قابل بررسی است. زیرا، شواهد نشان می‌دهد که توسعه گردشگری موجب افزایش زمین‌های قابل ساخت و تنوع بخشی عملکرد کاربری زمین می‌شود، به طوریکه رضایت بخشی نیازهای گردشگران را هدف قرار می‌دهد و از نیازهای مردم روستایی چشم‌پوشی می‌کند (Li and et al, 2016). به طور کلی، موضوع زمانی حادث می‌شود که گردشگری روستایی به صورت یک پدیده خود انگیزه بوده و فاقد انسجام، برنامه منظم و

مدیریت کنترل شده باشد (آمار، ۱۳۸۵، رضوانی، ۱۳۸۴، پوررمضان و قاسمی و سمه جانی، ۱۳۸۸). بر این اساس، توسعه گردشگری بدون برنامه می‌تواند محیط زیست طبیعی را آسیب برساند، موجب هدایت کشاورزان به فعالیت‌های غیرکشاورزی و توسعه ساخت و ساز با الگویی نامنظم شود (Dong and et al, 2008).

در این بین، تغییرات کاربری زمین به خصوص در روستاهای پیراشهری گردشگرپذیر به حدی است که زمین از تامین نیازهای ساکنین روستایی فاصله گرفته و به وسیله‌ای برای رضایت گردشگران تبدیل شده است. روستاها از فرم سنتی روستایی خود خارج شده و با محدودیت جغرافیایی خود در میان تعاملات میانی مدیران محلی، روستاییان، سرمایه‌داران با تقاضای شدیدی از هجوم گردشگران مواجه می‌شود (Xi and et al, 2014). ناپایداری توسعه این مناطق در مقاصد گردشگری به این شکل است که در کنار بهره‌مندی از مزایای توسعه گردشگری، کمبود زمین و کاهش اراضی کشاورزی با عملکرد روستایی پدید می‌آید (Xi and et al, 2015). از سوی دیگر، گردشگری عمدتاً در مناطق حساس زیست محیطی با کیفیت بالای محیطی توسعه می‌یابد که تامین مکان خدمات مستلزم تغییر کاربری است. به همین جهت در محیط‌های روستایی با پتانسیل گردشگری، با گسترش فعالیت‌های گردشگری زمینه و فشار برای تغییرات کاربری اراضی از نوع کشاورزی و باغی به کاربری‌های مرتبط با خدمات تفریحی-گردشگری افزایش می‌یابد. فشارهای ناشی از توسعه گردشگری برای ایجاد تغییرات کاربری در محیط‌های روستایی می‌تواند ناشی از پاسخگویی به نیاز گردشگران، ایجاد اختلاف قیمت زمین، رواج بورس بازی زمین باشد، اما تغییر کاربری به عنوان یک حرکت و عمل توسعه‌ای دائماً در حال وقوع است و چنانچه میزان تغییر کاربری از حد متعادل و استاندارد خارج شود، منجر به ایجاد اثرات منفی در محیط خواهد شد که این پدیده در تغییر کاربری-های کشاورزی به گردشگری در محیط‌های روستایی نیز قابل تعمیم است (سجاسی قیداری و صدرالسادات، ۱۳۹۸).

در بسیاری از روستاهای پیراشهری ایران از جمله شهرستان رشت تقاضا برای تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی رو به افزایش است. عامل‌هایی مانند آب و هوای مناسب و گردشگرپذیر بودن منطقه موجب افزایش تقاضای زمین شده است (Ghadami, 2009). پیامدهای احتمالی این پدیده مجموعه‌های تصمیم‌گیری و سیاستگذاری کلان کشوری را وداشته است که با اعمال سیاست‌هایی به رویارویی با این پدیده بپردازند. مهمترین این سیاست‌ها، تصویب و اجرای قانون و آیین‌نامه‌هایی است که اجازه تغییر کاربری را به کشاورزان نمی‌دهد. با این حال، ضعف در اجرای قانون‌ها و همین‌طور راه‌های فرار موجود هر روزه به گستره اراضی که تغییر کاربری می‌دهند افزوده است (Rasouli and Rezaeipanah, 2021).

بر این اساس، روز به روز بر گسترش تغییرات کاربری اراضی از کشاورزی به گردشگری و تفریحی افزوده می‌گردد. بر این اساس شناخت تعیین تغییرات کاربری اراضی کشاورزی به تفریحی-گردشگری در روستاهای پیراشهری رشت، اهمیت زیادی به لحاظ مدیریت و برنامه-ریزی زمین روستایی دارد تا از تغییرات بیش از ظرفیت تحمل محیط‌های روستایی پیشگیری کرده و به حفظ تعادل فضاهای روستایی نیز کمک کند. این امر به ویژه در محیط‌های روستاهای پیراشهری که تحت فشار گردشگران روزانه و آخر هفته قرار دارند اهمیت فزاینده‌ای دارد. در این راستا، پژوهش حاضر ضمن بررسی این موضوع، همواره به دنبال بررسی و تبیین تغییرات کاربری اراضی کشاورزی به تفریحی و گردشگری در روستاهای پیراشهری رشت پرداخته شده است.

چارچوب نظری

مولایی هنجین و علینقی‌پور (۱۳۹۹)، در پژوهشی تحت عنوان، بررسی روند تغییرات کاربری اراضی با تاکید بر افزایش جمعیت طی سال‌های ۱۳۸۰-۹۵ ه. ش، به این نتایج دست یافتند، با گذشت زمان به کاربری‌های انسان ساخت و کشاورزی افزوده شده و از کاربری‌های بایر، جنگل و آبی کاسته شده است. بیشترین تغییرات در تغییر اراضی کشاورزی به کاربری انسان ساخت، اراضی جنگل به اراضی کشاورزی، کاربری بایر به کاربری انسان سخت و اراضی کشاورزی می‌باشد. همچنین از میزان کاربری آبی به دلایلی مانند: مصرف بی رویه، افزایش جمعیت و تغییرات جوی کره زمین کاسته شده است. رضایی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی تحت عنوان، نقش توسعه گردشگری در تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: روستای زیارت، شهرستان گرگان)، به این نتایج دست یافتند، تغییرات کالبدی صورت گرفته ناشی از توسعه گردشگری در روستای مورد مطالعه باعث افزایش بی‌رویه ساخت و ساز خانه‌های دوم و ویلا، گسترش تسهیلات و خدمات گردشگری، تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی، افزایش قیمت زمین و تخریب زمین‌های کشاورزی به طور گسترده شده است. قنبری و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان بررسی تطبیقی تغییرات کاربری اراضی با استفاده از روش شی‌گرا (مطالعه موردی: تبریز و کرج)، به این نتایج رسیدند که نتایج تحقیق نمایانگر رشد سریع‌تر کرج نسبت به تبریز می‌باشد؛ به طوری که تبریز ۴/۲ درصد و کرج ۷ درصد توسعه پیدا کرده است و این توسعه در بازه‌های تعیین شده به ترتیب ۱/۵، ۲ و ۵/۰ درصد در تبریز و ۴، ۲ و ۱ درصد در کرج می‌باشد. در کرج مراتع با بیشترین تخریب (۱۰ درصد)، و در تبریز کاربری مختلط باغی و زراعی با ۴/۵ درصد بیشترین تخریب را داشته است.

تهمتن و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی تحت عنوان، تبیین تحولات کاربری اراضی روستاهای بخش مرکزی شهرستان رشت در دو دهه اخیر (۱۳۷۵-۱۳۹۵)، به این نتایج دست یافتند، ۶۹۰۹ هکتار از اراضی زراعی روستاهای این بخش در دو دهه اخیر به کاربری‌های مسکونی، تجاری، خدماتی تغییر یافته و عمده‌ترین تغییرات مربوط به گسترش شهر رشت و ورود کارکردهای مختلف شهری به روستاهای پیرامون و و ساخت و ساز در اراضی کشاورزی آنها بوده است. این تغییرات نیز با موقعیت جغرافیایی روستا، فاصله از شهر رشت و نوع کارکرد روستا ارتباط مستقیم دارد. نورش و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان تحلیل آینده‌نگری تغییرات کاربری اراضی شهری با استفاده از آنالیز تصاویر ماهواره‌ای (نمونه موردی: شهر تبریز) به این نتایج رسیدند که نتایج به دست آمده، نشان می‌دهد که شهر تبریز جهت توسعه خود، اکثراً فضای سبز و اراضی کشاورزی را به زیر سلطه خود برده است و از سهم این کاربری با گذشت زمان، کم شده است. هاشمپور و همکاران (۱۴۰۲)، در پژوهشی تحت عنوان، تبیین پیامدهای تغییر کاربری اراضی کشاورزی بر تحولات جمعیتی نواحی روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ساری، استان مازندران)، به این نتایج دست یافتند، مساحت اراضی کشاورزی در طی یک دهه‌ی اخیر به میزان ۶ درصد کاهش یافته است این کاهش در میزان مساحت و تولیدات کشاورزی، روی تحرکات جمعیت روستاها تأثیر زیادی داشته به طوری که روستاهای با فاصله-ی نزدیک به شهر و دریا به دلیل برخورداری از امتیاز مجاورت و همزیستی با شهر به ویژه در ابعاد فرصت‌های شغلی و بهره‌مندی از خدمات و زیرساخت‌ها، از مزیت ارزانی شرایط زندگی و به خصوص اجاره‌ی مسکن و یا حتی خرید زمین یا مسکن بهره‌مند بوده، زمینه‌ساز رشد جمعیت‌پذیری در این روستاها می‌شود و در روستاهای دور از شهر به علت عدم دسترسی و شکل‌گیری مطلوب خدمات و امکانات، اما ارزش افزوده‌ی اراضی کشاورزی حاصل از تغییرات کاربری به روند تخلیه‌ی جمعیتی در این روستاها دامن زده است.

پارمینت ورما و همکاران (۲۰۱۹)، در مقاله‌ای تحت عنوان، توسعه کاربری اراضی روستایی و پوشش زمین در تسریع توسعه چشم‌انداز کشاورزی جنوب آسیا، به این نتایج دست یافتند، در کشورهای در حال توسعه با افزایش شهرنشینی تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی با سرعت بیشتری پیش می‌رود. هرچند برای رشد همین شهرها پیشرفت غذایی به کشاورزی بستگی دارد. در سال‌های گذشته در منطقه روستایی واراناسی نشان داده شد که ۵۰٪ از پوشش زمین مربوط به کشاورزی است، از سال ۱۹۹۳ تا ۲۰۱۳ توسعه کشاورزی ۳۷٪ افزایش یافته و توسعه نسبی روستایی با شاخص RRDI فرموله شده است.

چای و همکاران (۲۰۲۱)، در تحقیق با عنوان تغییر کاربری اراضی روستاهای توریستی در حومه شهری و نیروهای محرک آن: مطالعه موردی روستای شی در شهر نانجینگ، چین، به

این نتایج دست یافتند، که روستای شی از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۸ شاهد سه مرحله شامل توسعه صنعتی، احیای اکولوژیکی و توسعه صنعت خدمات بوده است، با شیوه‌های مدیریتی متنوع‌تر، کاربری چند منظوره زمین و تشدید تکه تکه شدن زمین. محرک‌ها شامل منابع طبیعی، رشد جمعیت، سیاست غلات برای سبز، تقاضای بازار شهری و غیره بود که شدت آن روندهای "افزایش-افزایش-افزایش"، "افزایش-کاهش-کاهش" را نشان داد. آقامشهدی و همکاران (۲۰۲۲)، در پژوهشی تحت عنوان، سیاست‌های توسعه فیزیکی اراضی صنعتی با استفاده از نظریه بازی و مدل نموداری به جهت یافتن راه حل از طریق بازی غیرهمکارانه در استان مرکزی، به این نتایج دست یافتند، از منظر راهبردی علت اصلی تعارض بر سر توسعه فیزیکی اراضی صنعتی در استان مرکزی، عقلانیت و سودمندی‌های سازمانی ذینفعان است. نشان داده شد که اصرار سازمان صنعت و معدن بر توسعه صنعتی و سازمان محیط زیست بر حفظ منابع طبیعی و محیط زیست از یک سو و جلوگیری از تخریب بیشتر آنها از سوی دیگر باعث شده است که یافتن راه حل مشارکتی دشوار شود. از نقطه نظر تعادل، اگر ترجیح‌های فعلی دو طرف قابل حل نباشد، درگیری در بن بست باقی می ماند و محیط را در معرض خطر تخریب بیشتر قرار می دهد.

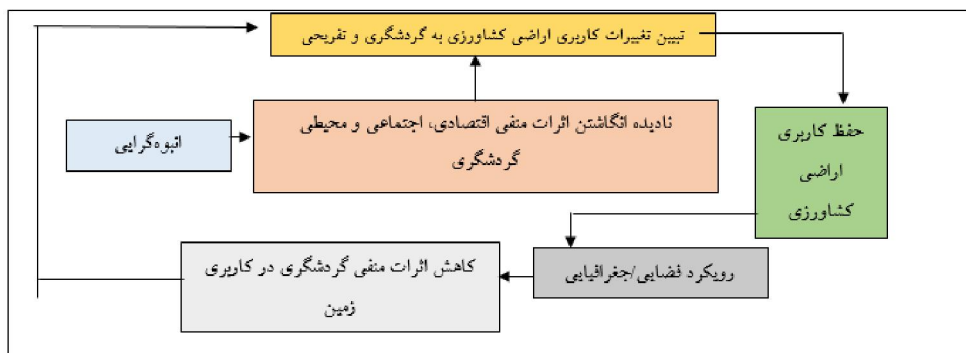
تغییرات کاربری اراضی بر طیف گسترده‌ای از ویژگی‌های محیط زیست و منابع طبیعی مانند کیفیت آب، منابع زمینی و هوایی، فرایندها و توابع اکوسیستم‌ها و سیستم‌های آب و هوایی تاثیرگذار است (Sundarakumar et al, 2012, 171). در واقع این تغییرات توسط عوامل اقتصادی-اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و محیطی ایجاد می‌شود (Lambin et al, 2010, 207). به طوری که متغیرها و عوامل مختلفی را در سطوح متفاوت اجتماعی و فضایی در بر می‌گیرد (Valbuena et al, 2010, 188)، و اثرات برجسته‌ای در توازن اکوسیستم، تجدید نسل و آسایش و رفاه دارد (Srivastava et al, 2012, 1252). عوامل متعددی از جمله استخراج معادل و منابع هیدروکربونی (Xi et al, 2017)، فرسایش خاک، تهدید قلمرو حیات وحش، تخریب مناظر طبیعی، رشد سریع شهرها (Steiner et al, 2000, Alberti, 2010)، آلودگی هوا، تغییر کاربری اراضی برای اهداف کشاورزی و شهری، تاثیرات منفی و مخربی را بر مناطق حساس محیط زیستی دارد. تغییرات کاربری اراضی، سیستم‌های طبیعی و انسانی را در مقیاس جهانی و منطقه‌ای تغییر می‌دهد (Solecki, 2001).

در این راستا، تغییرات کاربری اراضی در روستاها در نتیجه مجموعه‌ای از تغییرات اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، نهادی-سیاسی و تغییرات رفتار جمعی تا فردی شکل می‌گیرد (Thuo, 2010). تغییرات کاربری اراضی به ویژه در مناطق روستایی با پتانسیل گردشگری تحت تاثیر عوامل متعددی است. اقتصاد مهمترین عامل در تصمیم‌گیری نوع کاربری است و

کسب درآمد از هدف‌های اقتصادی تغییر کاربری زمین به شمار می‌آید. زمانی که قیمت زمین بیش از میزان تورم افزایش می‌یابد، سرمایه‌گذاری در زمین اهمیت اقتصادی بیشتری پیدا می‌کند. در این شرایط زمین تبدیل به سرمایه خانوادگی در شهر و روستا می‌شود (منشی‌زاده و خوشحال، ۱۳۸۴). زمانی که بخش کشاورزی بی ثبات باشد و فشار زیادی برای تامین دسترسی به زمین بیشتر برای بخش گردشگری وجود داشته باشد، نشان می‌دهد که رشد اقتصادی با عدم تعادل روبه رو است. منابع طبیعی اغلب نابخردانه مورد استفاده قرار می‌گیرند و حفاظت از محیط زیست مورد غفلت واقع می‌شود. به عنوان مثال، خالی شدن سفره‌های آب زیرزمینی، مشکلات فراوان بیابان‌زایی و فضا‌های طبیعی حفاظت شده که در اثر گسترش کشاورزی و گردشگری مورد تهدید قرار می‌گیرند. لازم به ذکر است یکی از عوامل جذب گردشگران، کیفیت محیطی مقصد است (Kommen et al, 2007). لذا موضوع تغییر کاربری اراضی در مقصدهای گردشگری از اهمیت و حساسیت بالایی برخوردار است. چرا که گردشگری یک فعالیت منبع پایه محسوب می‌شود، بنابراین از نظر زیست‌محیطی حساس است و حفاظت و صیانت از منابع برای ادامه حیات، رونق و پایداری نواحی گردشگری امری ضروری محسوب می‌شود (قدمی و همکاران، ۱۳۸۸).

توسعه انبوه گردشگری، به مدت‌های طولانی، سنت مسلط در برنامه‌ریزی گردشگری محسوب می‌شده است. بر اساس این رویکرد، اثرات بالقوه منفی اقتصادی، اجتماعی و محیطی گردشگری کمتر در نظر گرفته شده است، و منابع طبیعی به عنوان عناصر گردشگری، همراه با توسعه گردشگری مورد سوء استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین شکل انبوه توسعه، ممکن است به عنوان یک شکل برنامه‌ریزی نشده، توصیف می‌شود (Hall, 2000). بر اساس سنت انبوه‌گرایی، ساکنین مقصدهای گردشگری، در فرآیندهای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در خصوص توسعه گردشگری وارد نمی‌شوند و آنهایی که مخالف چنین توسعه‌ای باشند ممکن است به عنوان دشمنان وطنی (میهن ستیزان)، یا عناصر منفی شناخته شوند. در سال‌های اخیر، انبوه‌گرایی توسط کشورهایی که میزبان رویدادهای بزرگ از قبیل بازی‌های المپیک بودند بسیار استقبال شده است، در چنین رویدادهای بزرگی، ظاهراً "استفاده از رویکرد انبوه‌گرایی، برای شهر و منطقه میزبان، مفید است (Olds, 1998). بر این اساس، رویکرد فضایی/جغرافیایی مورد تاکید قرار می‌گیرد. رویکرد فضایی/کاربری زمین، به واسطه رابطه نزدیکی با برنامه‌ریزی منطقه‌ای و اجتماعات گردشگری، شکل غالب برنامه‌ریزی گردشگری عمومی می‌باشد (Gunn, 1994). برنامه‌ریزی فضایی یا جغرافیایی به "برنامه‌ریزی با مولفه فضایی یا جغرافیایی اشاره دارد که در آن هدف عمومی، تأمین ساختار فضایی فعالیت‌ها (یا

کاربری اراضی) است (Hall, 1992). برنامه‌ریزی فضایی چند بعدی و چند موضوعی است. در این رویکرد، گردشگری اغلب دارای یک مبنای اکولوژیکی همراه با یک نیاز اساسی به توسعه است که بر الگوهای فضایی ویژه، پایه‌ریزی می‌شود تا اثرات منفی گردشگری را در یک محیط فیزیکی به حداقل برساند. موضوعات مورد توجه در این چارچوب، مباحث مرتبط با ظرفیت‌سازی فیزیکی و اجتماعی، آستانه‌های محیطی (Environmental Thresholds)، و محدودیت‌ها یا میزان‌های تغییر قابل قبول/مطلوب است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش؛ منبع: نگارندگان

روش تحقیق

پژوهش حاضر با توجه به هدف پژوهش و سؤال مطرح شده، در پی تبیین تغییرات کاربری اراضی کشاورزی به تفريحي-گردشگری در روستاهای پیراشهری رشت است که نتایج حاصل از آن می‌تواند برای برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان در زمینه‌ی تغییرات کاربری اراضی پیراشهری رشت مفید و موثر بی‌انجامد، بنابراین پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و با رویکرد کمی، دارای ماهیت توصیفی-تحلیلی است. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از سنجش از راه دور نرم افزار GIS، استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق روستاهای شهرستان پیراشهری می‌باشند، ۳۷ روستای دارای سکنه که مرز مشترک با شهرستان رشت دارند به عنوان روستاهای نمونه انتخاب شدند که در این پژوهش تمام این ۳۷ روستا مورد بررسی قرار گرفته شده است (تمام شماری). این روستاها در دهستان‌های اسلام آباد و سنگر از بخش سنگر و دهستان‌های پسیخان، پیربازار و حومه از بخش مرکزی شهرستان رشت واقع شده‌اند.

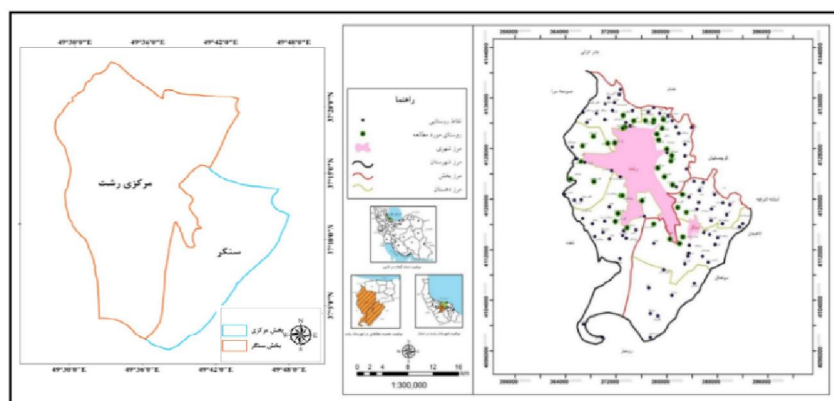
جدول ۱. حجم نمونه در بخش کمی

بخش	دهستان	روستا	
سنگر	اسلام‌آباد	طالم سه‌شنبه	
		دره پشت	
		فشتام	
		کشل ورزل	
		گیل پرده سر	
	سنگر	ورازگاه	
		رودبرده	
		پسیخان	
مرکزی	پسیخان	کلش طالشان	
		خشت مسجد	
		کسار	
		پسویشه	
		تازه‌آباد	
		طرازکوه	
		سیاه اسطلخ	
		کماکل	
	پیربازار	پیله دارین	
		منگوده	
		بالاکویخ	
		توجی پایه‌بست	
		رکن‌سرا	
		گرفم	
		بیجارینه	
		لچه‌گوراب	
	حومه	شالکو	
		شکاراسطلخ	
		کژده	
		پاچکتار	
		بیجارپس	
		پیرکلاچاه	
		کرچوندال	
		گوراب ورزل	
		لاکان	رواجیر
			کیساروزل
	ویشکا ماتیر		
	وویشکا ورزل		
جمع			

منبع: سازمان برنامه و بودجه استان گیلان و تنظیمات نگارندگان، ۱۴۰۲

قلمرو جغرافیایی تحقیق

شهرستان رشت با مساحت ۱۲۷۲/۲ کیلومتر مربع در مرکز استان گیلان، در مختصات جغرافیایی ۳۷ درجه و ۱ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی، ۴۹ درجه و ۲۷ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۵۵ دقیقه طول شرقی واقع شده است. این شهرستان از شمال به دریای خزر و شهرستان بندرانزلی، از جنوب به شهرستان رودبار، از شرق به شهرستان لاهیجان، آستانه اشرفیه و سیاهکل و از غرب به شهرستان‌های صومعه‌سرا و شفت محدود می‌شود. طبق آخرین تقسیمات اداری و سیاسی این شهرستان از ۷ شهر، ۵ بخش، (مرکزی، خشکبیجار، سنگر، کوچصفهان و لشت نشاء)، تشکیل شده است. همچنین قابل ذکر است شهرستان رشت دارای ۷ شهر (رشت، خشکبیجار، پیربازار، سنگر، کوچصفهان، لولمان، لشت نشاء) و ۱۵ دهستان حومه، پیربازار، پسخان، لاکان، نوشهر، حاجی بکنده، سنگر، سراوان، اسلام آباد، بلسینه لولمان، کنارسر، گفشه، جیرنده، علی آباد زیباکنار، تشکیل شده است. شکل (۲).

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی روستاهای پیراشهری در دو بخش سنگر و مرکزی منبع: ترسیم نگارندگان

یافته‌های پژوهش

در این قسمت از پژوهش با استفاده از تصاویر سری زمانی ماهواره‌های لندست ۷ و ۸ در دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ تغییرات کاربری اراضی بخصوص کاربری اراضی کشاورزی به تفریحی و گردشگری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. همانطور که در قسمت روش تحقیق مطرح شد، از تصاویر لندست ۷ و ۸ دو بخش مرکزی و سنگر شهرستان رشت در سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ استفاده شد. جدول (۲).

جدول ۲. تصاویر ماهواره‌ای مورد استفاده

سال	نام ماهواره	نام سنجنده	ساعت تصویر برداری
۲۰۰۰	لندست ۷	ETM+	۹/۵۰
۲۰۰۵	لندست ۷	ETM+	۹/۵۰
۲۰۱۰	لندست ۷	ETM+	۹/۵۰
۲۰۱۵	لندست ۸	OLI-TIRS	۹/۴۵
۲۰۲۲	لندست ۸	OLI-TIRS	۹/۴۵

منبع: سازمان نقشه‌برداری کشور

بررسی تغییرات کاربری اراضی در سال ۲۰۰۰

مطابق شکل (۳)، بخش مرکزی در غرب و بخش سنگر در غرب و متمایل به جنوب قرار دارد. در بخش مرکزی در سال (۲۰۰۰)، کاربری مسکونی (۷/۲۶) درصد به عبارتی معادل ۳۴۳۸ هکتار شامل شده است، همچنین مساحت کاربری جنگل در جنوب بخش مرکزی رشت برابر با ۵۳۹ هکتار و اراضی باغات با مقدار ۱۱/۳۹ هکتار در بخش سنگر به خود اختصاص داده است. قابل ذکر است در این سال، بخش زیاد اراضی در بخش مرکزی مربوط به اراضی کشاورزی با مقدار (۸۱/۳۵) بوده است.

بخش سنگر نیز که دارای دو دهستان اسلام آباد و سنگر می باشد، از ۲۱۸۳۰ هکتار مساحت برخوردار بوده، که در سال ۲۰۰۰، مقدار مساحت آب و اراضی ساخته شده به ترتیب برابر است با: ۵۶۵ هکتار و ۳۳۴ هکتار است. کاربری اراضی کشاورزی در این بخش دارای مساحت ۱۸۱۳۵ هکتار و (۸۳/۰۹)، درصد از سطح محدوده را شامل شده است. همچنین قابل ذکر است کاربری مسکونی در بخش مرکزی از تراکم زیادی برخوردار است.

جدول ۳. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش مرکزی رشت سال ۲۰۰۰

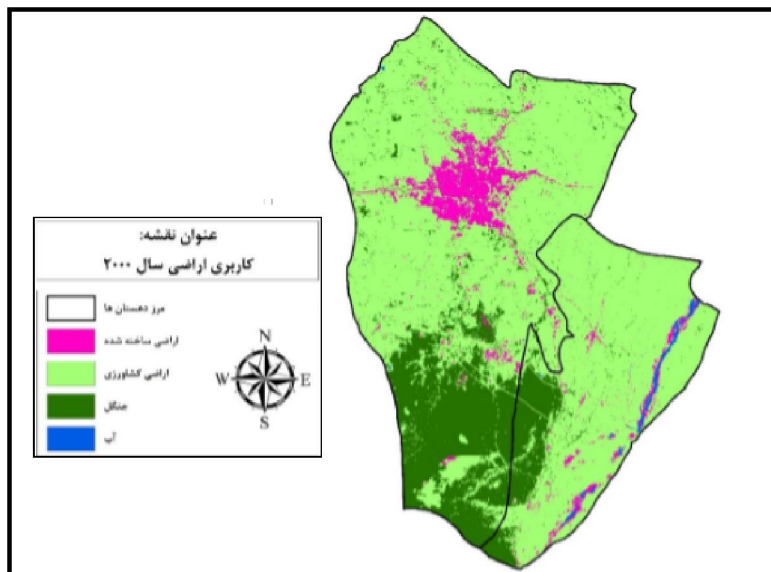
سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	جنگل (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۳۴۳۸	۵۳۹۵	۳۸۴۹۹	۰	۰/۸۴
درصد کاربری	۷/۲۶	۱۱/۳۹	۸۱/۳۵	۰	۰/۸۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۴. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش سنگر رشت سال ۲۰۰۰

سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	باغات (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۳۳۴	۲۷۹۶	۱۸۱۳۵	۵۶۵	۰/۸۳
درصد کاربری	۱/۵۳	۱۲/۸۰	۸۳/۰۹	۲/۵۸	۰/۸۳

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

شکل ۳. تغییرات کاربری اراضی سال ۲۰۰۰، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

بررسی تغییرات کاربری اراضی در سال ۲۰۰۵

کاربری اراضی در سال ۲۰۰۵ دارای تغییرات زیادی بوده، به طوری که مقدار کاربری اراضی ساخته شده افزایش و از مقدار کاربری اراضی کشاورزی و جنگل کاسته شده است. به عبارتی کاربری مسکونی نسبت به سال ۲۰۰۰ با افزایش ۱۳۰۰ هکتاری به ۴۷۳۸ هکتار افزایش یافته است، و مقدار کاربری اراضی ساخته شده نیز در این بخش ۱۰/۱ درصد از مساحت محدوده را به خود اختصاص داده است. همچنین قابل ذکر است، کاربری جنگل با کاهش ۱/۶۲ درصدی به مساحت ۵۲۹۵ هکتار رسید، و کاربری کشاورزی نیز از ۸۱/۳۵ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۷۸/۸۰ درصد در سال ۲۰۰۵ رسید که تقریباً ۳ درصد روند کاهشی را نشان می‌دهد.

در بخش سنگر نیز، کاربری مسکونی با افزایش ۲/۱ درصدی به مساحت ۷۳۴ هکتار رسید. کاربری اراضی کشاورزی نیز در این بخش با کاهش ۶۱۰ هکتاری نسبت به سال ۲۰۰۰ به ۱۷۵۲۵ هکتار رسید. همچنین قابل ذکر است دقت در بررسی کاربری اراضی در بخش مرکزی ۰/۸۰ و در بخش سنگر نیز ۰/۸۱ بوده است. این نکته حائز اهمیت است که کاهش دقت بررسی کاربری اراضی در این سال نسبت به دوره قبل، وجود ابر در سطح منطقه می‌باشد، و همچنین در این دوره رودخانه نسبت به سال ۲۰۰۰، تا حدی آب بیشتری داشته است.

جدول ۵. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش مرکزی رشت سال ۲۰۰۵

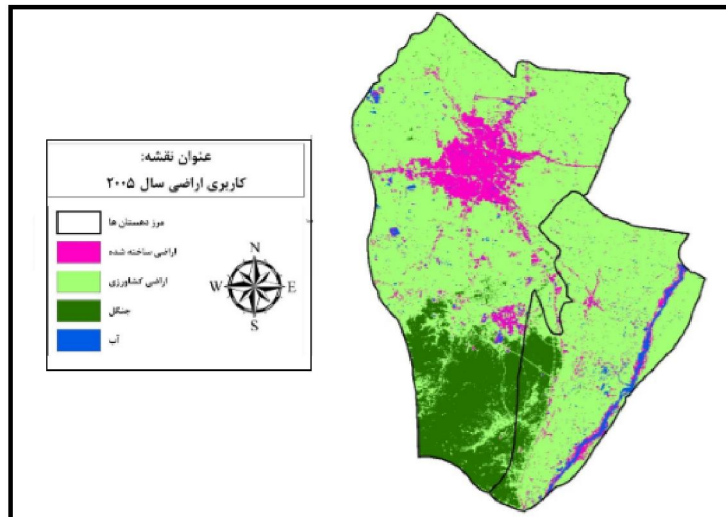
سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	جنگل (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۴۷۳۸	۵۲۹۵	۳۷۲۹۹	۰	۰/۸۰
درصد کاربری	۱۰/۰۱	۱۱/۱۸	۷۸/۸۰	۰	۰/۸۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۶. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش سنگر رشت سال ۲۰۰۵

سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	باغات (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۷۳۴	۲۷۰۶	۱۷۵۲۵	۸۶۵	۰/۸۱
درصد کاربری	۳/۳۶	۱۲/۳۹	۸۰/۲۷	۳/۹۶	۰/۸۱

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

شکل ۴. تغییرات کاربری اراضی سال ۲۰۰۵، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

بررسی تغییرات کاربری اراضی در سال ۲۰۱۰

در این دوره کاربری کشاورزی در بخش مرکزی نسبت به سال (۲۰۰۰) تقریباً ۴۰۱۱ هکتار و نسبت به سال (۲۰۰۵) تقریباً ۲۸۱۱ هکتار کاهش داشته و به ۳۴۴۸۸ هکتار رسیده است. همچنین کاربری اراضی ساخته شده در این سال به ۷۷۹۹ هکتار رسیده که نسبت به سال ۲۰۰۵ تقریباً ۳۰۶۱ هکتار افزایش داشته است. در این سال کاربری اراضی ساخته شده از کاربری جنگل بیشتر شده است. کاربری جنگل نیز در این سال به ۱۰/۶۵ درصد از مساحت منطقه رسیده است، که نسبت به سال ۲۰۰۵ کاهش داشته است.

در بخش سنگر کاربری اراضی ساخته شده ۸۵۵ هکتار رسیده و کاربری جنگل نیز دارای مساحت ۲۶۹۵ هکتار می باشد. کاربری جنگل و اراضی ساخته شده به ترتیب دارای ۱۲/۳۴ درصد و ۳/۹۱ درصد از مساحت سطح منطقه را شامل شده است. در این سال کاربری اراضی ساخته شده، مساحت زیادی از کاربری اراضی کشاورزی را دچار تحول کرده است. همچنین قابل ذکر است، میزان دقت ارزیابی کاربری در بخش سنگر ۰/۸۵ و در بخش مرکز شهرستان رشت ۰/۸۷ بوده است.

جدول ۷. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش مرکزی رشت سال ۲۰۱۰

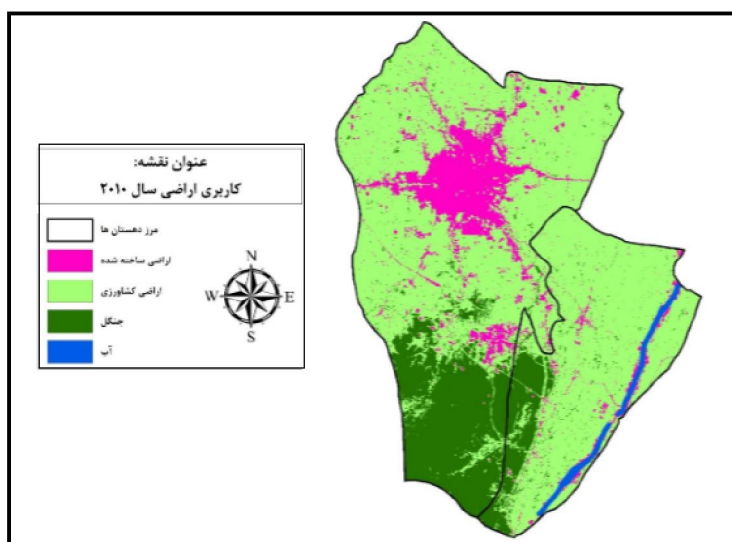
سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	جنگل (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۷۷۹۹	۵۰۴۵	۳۴۴۸۸	۰	۰/۸۷
درصد کاربری	۱۶/۴۷	۱۰/۶۵	۷۲/۸۶	۰	۰/۸۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۸. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش سنگر رشت سال ۲۰۱۰

سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	باغات (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۸۵۵	۲۶۹۵	۱۷۵۰۰	۷۸۰	۰/۸۵
درصد کاربری	۳/۹۱	۱۲/۳۴	۸۰/۱۶	۳/۵۷	۰/۸۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

شکل ۵. تغییرات کاربری اراضی سال ۲۰۱۰، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

بررسی تغییرات کاربری اراضی در سال ۲۰۱۵

در این دوره نیز کاربری اراضی ساخته شده دارای روند افزایشی بوده است. در این دوره کاربری اراضی ساخته شده با افزایش ۱۰۳۵۷ هکتاری نسبت به سال ۲۰۰۰ به ۱۳۷۹۵ هکتار

رسیده است. کاربری اراضی ساخته شده در این دوره در بخش مرکزی رشت (۲۹/۱۴) درصد از مساحت منطقه را در بر گرفته است. کاربری جنگل نیز با کاهش ۱/۰۵ درصدی نسبت به سال ۲۰۱۰ به مساحت ۴۲۸۸ هکتار رسیده است. در سال ۲۰۰۰ کاربری جنگل در این بخش ۵۳۹۵ هکتار بوده که دارای روند کاهشی می‌باشد. کاربری اراضی کشاورزی نیز از ۸۱/۳۵ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۷۸/۸۰ درصد در سال ۲۰۰۵ و سرانجام در سال ۲۰۱۵ به ۶۱/۷۹ درصد رسیده که تقریباً نسبت به سال ۲۰۰۰ تقریباً ۲۰ درصد کاهش را به خود اختصاص داده است.

در بخش سنگر نیز کاربری مسکونی با افزایش ۱۰/۹۸ درصدی نسبت به سال ۲۰۰۰ به مساحت ۲۷۳۲ هکتار رسیده است. کاربری اراضی کشاورزی نیز در این بخش با کاهش ۱۲۹۸ هکتاری نسبت به سال ۲۰۱۰ به ۱۶۲۰۲ هکتار رسیده است. همچنین قابل ذکر است، در این دوره دقت بررسی کاربری اراضی در بخش مرکزی ۰/۹۱ و بخش سنگ ۰/۸۸ بوده است.

جدول ۹. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش مرکزی رشت دوره ۲۰۱۵

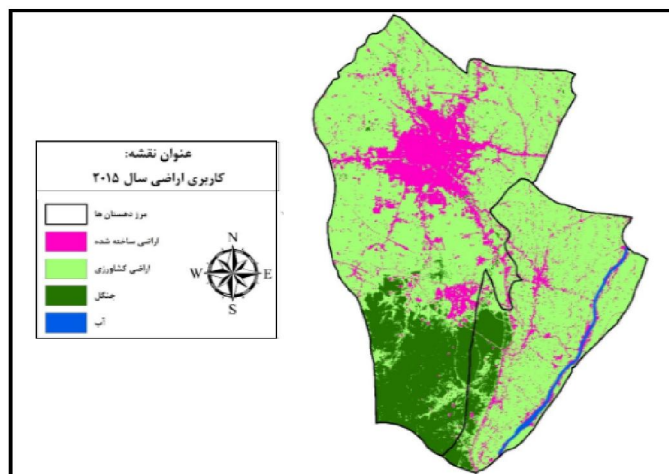
سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	جنگل (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۱۳۷۹۵	۴۲۸۸	۲۹۲۴۹	۰	۰,۹۱
درصد کاربری	۲۹,۱۴	۹,۰۵	۶۱,۷۹	۰	۰,۹۱

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۱۰. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش سنگر رشت دوره ۲۰۱۵

سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	باغات (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۲۷۳۳	۲۰۰۶	۱۶۲۰۲	۸۸۹	۰,۸۸
درصد کاربری	۱۲,۵۱	۹,۱۸	۷۴,۲۱	۴,۰۷	۰,۸۸

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

شکل ۶. تغییرات کاربری اراضی دوره ۲۰۱۵، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

بررسی تغییرات کاربری اراضی در سال ۲۰۲۲

در دوره ۲۰۲۲، کاربری اراضی ساخته شده در بخش مرکزی شهرستان رشت نسبت به سال ۲۰۰۰ تقریباً ۱۴۰۹۲ هکتار افزایش و نسبت به سال ۲۰۰۵ تقریباً ۱۲۷۹۲ هکتار افزایش و نسبت به سال ۲۰۱۵ تقریباً ۳۷۳۵ هکتار افزایش را نشان می‌دهد. در این دوره کاربری اراضی ساخته شده با ۳۷/۰۳ درصد به مساحت ۱۷۵۳۰ هکتار رسیده است. کاربری اراضی کشاورزی در سال ۲۰۲۲، در بخش مرکزی ۳۴/۶۶ درصد از مساحت بخش مرکزی را شامل می‌گردد. کاربری جنگل نیز در این سال به ۴۰۳۲ هکتار رسیده است. در بخش سنگر نیز، کاربری اراضی کشاورزی به مساحت ۱۵۶۶۶ هکتار و اراضی ساخته شده به ۳۴۵۶ هکتار رسیده است. در این دوره دقت ارزیابی کاربری در بخش مرکزی ۰/۹۰ و در بخش سنگر نیز ۰/۸۹ می‌باشد.

جدول ۱۱. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش مرکزی رشت سال ۲۰۲۲

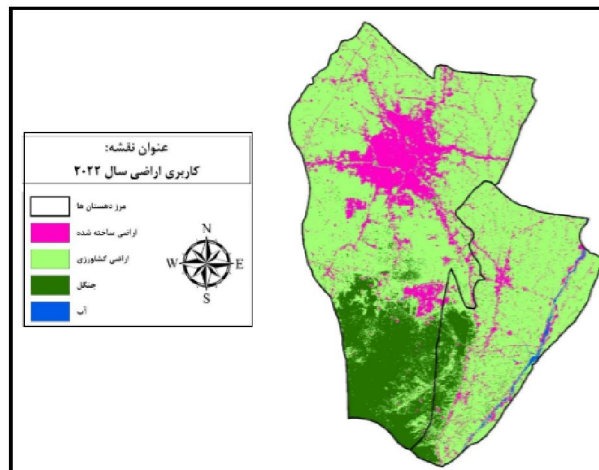
سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	جنگل (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۱۷۵۳۰	۴۰۳۲	۲۵۷۷۰	۰	۰/۹۰
درصد کاربری	۳۷/۰۳	۸/۵۱	۳۴/۶۶	۰	۰/۹۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۱۲. میزان مساحت کاربری‌ها و ضریب کاپا بخش سنگر رشت سال ۲۰۲۲

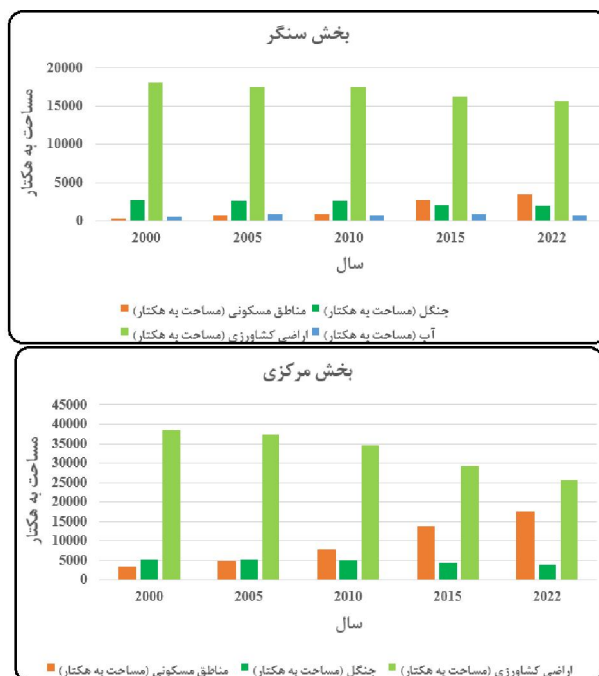
سال	مناطق مسکونی (مساحت به هکتار)	باغات (مساحت به هکتار)	اراضی کشاورزی (مساحت به هکتار)	آب (مساحت به هکتار)	ضریب کاپا
حداکثر احتمال	۳۴۵۶	۱۹۸۸	۱۵۶۶۶	۷۳۰	۰/۸۹
درصد کاربری	۱۵/۸۷	۹/۱۰	۷۱/۷۶	۳/۳۴	۰/۸۹

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

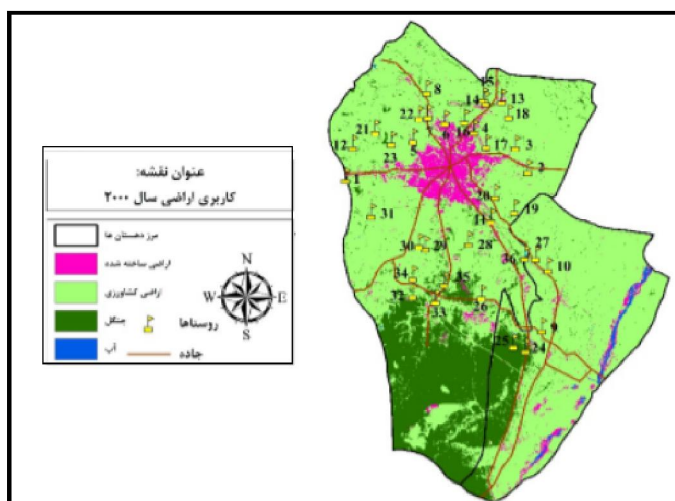

شکل ۷. تغییرات کاربری اراضی سال ۲۰۲۲، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

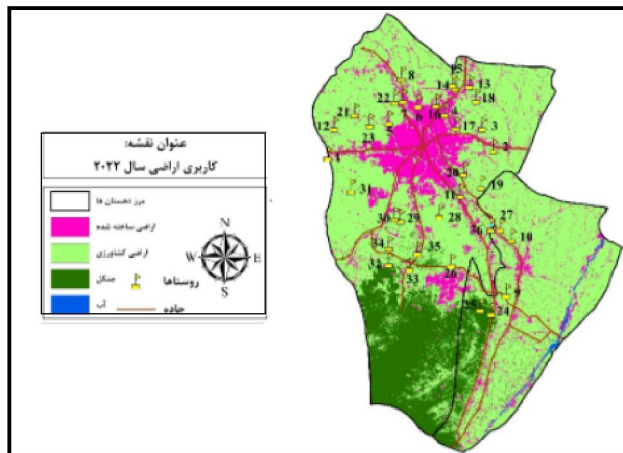
در ادامه نیز در دو شکل (۸ و ۹)، تغییرات کاربری در دو بخش شهرستان رشت به خوبی نمایان شده است. اراضی کشاورزی و باغات دارای روند کاهشی و اراضی ساخته شده دارای روند افزایشی است. بیشترین تغییرات در بخش مرکزی دیده می‌شود.

شکل (۸ و ۹). نمودار تغییرات کاربری اراضی از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ بخش مرکزی و سنگر، منبع: یافته-های تحقیق، ۱۴۰۲

شکل ۱۰. بررسی تغییرات روستاهای پیراشهر دو بخش مرکزی و سنگر سال ۲۰۰۰

شکل ۱۱. بررسی تغییرات روستاهای پیراشهر دو بخش مرکزی و سنگر سال ۲۰۲۲

جدول ۱۳. اسامی روستاهای پیراشهری دو بخش سنگر و مرکزی

ردیف	اسامی روستاها	بخش	عرض جغرافیایی	طول جغرافیایی
۱	خشت مسجد	مرکزی	37.27044	49.4917
۲	لچه گوراب	مرکزی	37.27855	49.6633
۳	بیجاربنه	مرکزی	37.29669	49.65145
۴	شالکو	مرکزی	37.3081	49.61248
۵	سیاه اسطلخ	مرکزی	37.30064	49.55472
۶	پستک	مرکزی	37.31472	49.5847
۷	پيله داربن	مرکزی	37.31898	49.56894
۸	منگوده	مرکزی	37.33734	49.56705
۹	طالم سه شنبه	سنگر	37.15929	49.67894
۱۰	رودبرده	سنگر	37.20493	49.68374
۱۱	بیجارپس	مرکزی	37.24128	49.62974
۱۲	پسویشه	مرکزی	37.29496	49.49819
۱۳	گرفم	مرکزی	37.33148	49.6379
۱۴	توچی پایه بست	مرکزی	37.33264	49.62077
۱۵	رکن سرا	مرکزی	37.32981	49.62296
۱۶	بالاکوئخ	مرکزی	37.31575	49.60351
۱۷	کژده	مرکزی	37.29716	49.62393
۱۸	شکار اسطلخ	مرکزی	37.32002	49.64451
۱۹	کرچوندان	مرکزی	37.24837	49.65139
۲۰	پیرکلاچاه	مرکزی	37.25934	49.63297
۲۱	طراز کوه	مرکزی	37.3068	49.51896
۲۲	کمالک	مرکزی	37.31807	49.56012

۴۹.۵۳۴۸	۳۷.۲۹۸۲۱	مرکزی	تازه آباد	۲۳
۴۹.۶۶۳۶۷	۳۷.۱۴۳۸	سنگر	دره پشت	۲۴
۴۹.۶۵۲۴۳	۳۷.۱۴۶۹۸	سنگر	فشتام	۲۵
۴۹.۶۲۱۴۵	۳۷.۱۸۳۴۹	سنگر	کشل ورزل	۲۶
۴۹.۶۷۱۹۳	۳۷.۲۱۳۴۶	سنگر	ورازگاه	۲۷
۴۹.۶۰۸۵۳	۳۷.۲۲۳۸۹	مرکزی	کسار	۲۸
۴۹.۵۶۸۰۶	۳۷.۲۱۹۸۶	مرکزی	ویشکاورزل	۲۹
۴۹.۵۶۱۹۳	۳۷.۲۲۱۵۶	مرکزی	ویشکاماتیر	۳۰
۴۹.۵۱۶۴۷	۳۷.۲۴۳۷۹	مرکزی	کلش طالشان	۳۱
۴۹.۵۵۶۹۲	۳۷.۱۸۳۵۳	مرکزی	گوراب ورزل	۳۲
۴۹.۵۷۸۵۷	۳۷.۱۷۹۸۱	مرکزی	رواجیر	۳۳
۴۹.۵۵۶۶۵	۳۷.۱۹۷۳۱	مرکزی	کیسارورزل	۳۴
۴۹.۵۸۶۲۷	۳۷.۱۹۳۰۲	مرکزی	لاکان	۳۵
۴۹.۶۶۱۹	۳۷.۲۱۳۸۲	سنگر	گیل پرده سر	۳۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

همانطور که در دو نقشه (۱۰ و ۱۱)، به فاصله ۲۲ سال نشان داده شد، تغییرات کاربری اراضی از کشاورزی به گردشگری در روستاهای اطراف جاده‌های اصلی شهر محسوس می‌باشد، و بیشترین تغییرات در روستاهای پیراشهری اطراف شهر رشت و بخش مرکزی اتفاق افتاده است. بنابراین فرضیه تحقیق مبنی بر اینکه؛ روستاهای پیراشهری واقع در مسیرهای ارتباطی خروجی شهر رشت در مقایسه با سایر روستاهای مورد مطالعه، بیشتر از تغییر کاربری برخوردار بوده‌اند، تایید و قابل پذیرش است.

نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج به دست آمده تغییرات کاربری اراضی کشاورزی به گردشگری در طی سال‌های متفاوت بسیار محسوس بوده، به طوری که از اراضی کشاورزی، جنگل و اراضی باغات کاسته شده و به ساخت و سازهای گردشگری و تفریحی نیز افزوده شده است، که با مطالعه: توکلی و نعیم‌آبادی (۱۳۹۸)، مولایی هاشجین و علینقی‌پور (۱۳۹۹)، تهمتن و همکاران (۱۴۰۱)، همخوانی و مطابقت دارد. تغییر گسترده کاربری اراضی کشاورزی به گردشگری، تغییرات و دگرگونی‌های بنیادینی را در فضاهای مختلف روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی موجب گردیده است. همواره بخشی از تغییرات کاربری اراضی کشاورزی در چارچوب قوانین و مصوبه‌های اراضی دولتی و ملی صورت می‌گیرد که با صدور

مجوز از صدور دولت و تحت نظر انجام می‌شود. اما آنچه مهم است، تغییرات اراضی کشاورزی و باغات است که به صورت غیرمجاز انجام می‌گیرد. بر اساس آمارهای رسمی و غیررسمی و همچنین مشاهدات صورت گرفته، درصد بالایی را به خود اختصاص می‌دهند و در حال حاضر به مهمترین نگرانی در نواحی روستایی پیراشهری به خصوص روستاهای دو بخش سنگر و مرکزی در مجاورت شهر رشت تبدیل شده است. بر اساس نتایج و مشاهدات صورت گرفته مناطق روستایی پیراشهری دو بخش مطرح شده به خصوص مرکزی از تغییرات کاربری اراضی کشاورزی به گردشگری در امان نبوده و روند آن در طی دهه‌های اخیر به سرعت رو به افزایش بوده است. همانطور که بیان شد، مشخص شد که تغییرات کاربری‌های اراضی روستاهای پیراشهری این دو بخش در سال‌های اخیر از جمله ۲۰۱۵-۲۰۲۲ بیش از سال‌های ۲۰۰۰، ۲۰۰۵، ۲۰۱۰ بوده است. اما آنچه سبب تشدید مشکلات به وجود آمده می‌شود، تغییر کاربری-هایی است که به صورت غیرمجاز و خارج از چارچوب قانون در اراضی کشاورزی و باغات روستاهای پیراشهری این شهرستان صورت گرفته است.

در روستاهای پیراشهری دو بخش مرکزی و سنگر تغییرات کاربری اراضی به موضوعی رو به رشد و جدی تبدیل شده است. ماهیت اراضی این روستاها از جمله بخش مرکزی رو مورد تحول و دگرگونی قرار داده است، به طوری که از فعالیت بخش اول اقتصادی یعنی کشاورزی که ماهیتی تولیدی دارد فاصله گرفته و بخش سوم اقتصاد یعنی خدماتی (گردشگری-تفریحی) نزدیک شده است. خارج شدن از فعالیت اصلی کشاورزی، سرعت زیاد تغییر کاربری در داخل روستاهای پیراشهری با ماهیت گردشگری که از سویی با رویکرد تنوع بخشی اقتصادی حمایت می‌شود، ولی نیاز است نسبت به مدیریت پایدار و تهیه برنامه اصولی و کنترل زمین این روستاها اقدام کرد. نتایج تحقیق با مطالعه مولایی هاشجین و علینقی پور (۱۳۹۹)، رضایی و همکاران (۱۴۰۱)، تهمتن و همکاران (۱۴۰۱)، همخوانی و مطابقت دارد.

✓ توجه به توریستی بودن روستاهای منطقه لازم است توسعه گردشگری به عنوان اصلی-

ترین فعالیت اقتصادی در منطقه در پیوند با کشاورزی صورت گیرد، نه در تقابل با کشاورزی مورد توجه قرار گیرد. به عبارت دیگر می‌توان با گسترش اگروتوریسم با حفظ اراضی کشاورزی، اشتغال و فرصت‌های شغلی متعددی را در روستاهای پیراشهری مخصوصا بخش مرکزی ایجاد کرد.

✓ همچنین لازم است برنامه‌ریزان و متخصصان در حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی به بررسی ظرفیت‌های نواحی روستایی پرداخته شود، و با شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات از تخریب اراضی کشاورزی به گردشگری جلوگیری نمود.

- ✓ لازم است کنترل کارآمدتری بر کاربری اراضی کشاورزی از سوی بخشدار و دهیاری در روستاهای پیراشهری بخش مرکزی و سنگر صورت گیرد.
- ✓ همچنین لازم است صدور مجوز تغییرات کاربری اراضی کشاورزی در تمام روستاهای پیراشهری تحت نظارت سازمان‌های دولتی و کارشناسان صاحب‌نظر انجام گیرد تا از نفوذ رانت خواری زمین و اثرات مخربی همچون بیکاری جوانان که دلیل مهاجرت آنها به شهر است جلوگیری گردد.

منابع و مأخذ:

۱. اسماعیلی، ف؛ ایلاتلو، م. (۱۴۰۰). مدل‌سازی تغییرات کاربری اراضی بر پایه زنجیره مارکوف در روش LCM (نمونه موردی: شهر رامهرمز). فصلنامه آمایش محیط، ۱۴(۵۴)، ۱۴۷-۱۶۶.
۲. آمار، ت. (۱۳۸۵)، بررسی و تحلیل گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی مطالعه موردی بخش خورگام شهرستان رودبار. فصلنامه چشم‌انداز جغرافیایی، ۱۱(۱)، ۶۵-۷۸.
۳. پوررمضان، ع؛ قاسمی وسمه جانی، ا. (۱۳۸۸)، گونه‌شناسی گردشگری روستایی. فصلنامه چشم‌انداز جغرافیایی، ۴(۸)، ۲۵-۴۷.
۴. تهمتن، ا؛ قریشی، م؛ آمار، ت؛ مولایی هشجین، ن. (۱۴۰۱)، تبیین تحولات کاربری اراضی روستاهای بخش مرکزی شهرستان رشت در دو دهه اخیر (۱۳۷۵-۱۳۹۵). جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲(۳)، ۱۲-۲۶.
۵. رضایی، ف؛ خواجه شاهکوهی، ع؛ صحنه، ب. (۱۴۰۱)، نقش توسعه گردشگری در تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: روستای زیارت، شهرستان گرگان). مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۲۰(۴۰)، ۲۲۷-۲۵۶.
۶. رضوانی، م. (۱۳۸۴)، گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید (مورد: نواحی روستایی شمال تهران). پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۷(۵۴)، ۱۰۹-۱۲۱.
۷. سجاسی قیداری، ح؛ صدرالسادات، ا. (۱۳۹۸)، تحلیل اثرات توسعه گردشگری بر تغییرات کاربری اراضی روستاهای بیلاقی شهرستان بینالود. نشریه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۴(۱۵)، ۱۱-۳۰.
۸. قدمی، م؛ علیقلی‌زاده فیروزجانی، ن؛ بردی‌آنا مراد نژاد، ر. (۱۳۸۸). بررسی نقش گردشگری در تغییرات کاربری اراضی مقصد (نمونه مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان نوشهر). مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۱(۳)، ۲۱-۴۲.
۹. قنبری، ا؛ واعظی، م؛ رستمی، ر؛ باکویی، م. (۱۴۰۱)، بررسی تطبیقی تغییرات کاربری اراضی با استفاده از روش شی‌گرا (مطالعه موردی: تبریز و کرج)، فصلنامه آمایش محیط، ۱۵(۵۹)، ۱-۲۲.
۱۰. مولایی هشجین، ن؛ علینقی‌پور، م. (۱۳۹۹)، بررسی روند تغییرات کاربری اراضی با تاکید بر افزایش جمعیت طی سال‌های ۱۳۸۰-۹۵ ه. ش. مهندسی جغرافیایی سرزمین، ۴(۸)، ۲۲۵-۲۴۱.

۱۱. نورش، ح؛ حسین زاده دلیر، ک؛ آذر، ع. (۱۴۰۲)، تحلیل آینده‌نگری تغییرات کاربری اراضی شهری با استفاده از آنالیز تصاویر ماهواره‌ای (نمونه موردی: شهر تبریز). فصلنامه آمایش محیط، ۱۶(۶۲)، ۱۵۹-۱۸۲.
۱۲. هاشمپور، ف؛ مولائی هاشجین، ن؛ قریشی، م؛ رضانی، ب. (۱۴۰۲)، تبیین پیامدهای تغییر کاربری اراضی کشاورزی بر تحولات جمعیتی نواحی روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ساری، استان مازندران). فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۸(۱)، ۱-۱۶.
13. Briassoulis, Helen. 2000, Factors Influencing Land-use and Land-cover change, Land use, Land cover and soil sciences-Voll,
14. Aghmashhadi, Amir H., Samaneh Zahedi, Azadeh Kazemi, Christine Fürst, and Giuseppe T. Cirella. (2022). Conflict Analysis of Physical Industrial Land Development Policy Using Game Theory and Graph Model for Conflict Resolution in Markazi Province. Land 11, no. 4: 501. <https://doi.org/10.3390/land11040501>
15. Chai, Y.; Qiao, W.; Hu, Y.; He, T.; Jia, K.; Feng, T.; Wang, Y. Land-Use Transition of Tourist Villages in the Metropolitan Suburbs and Its Driving Forces: A Case Study of She Village in Nanjing City, China. Land 2021, 10, 168. <https://doi.org/10.3390/land10020168>.
16. Deng, H., Zheng, P., Liu, T., & Liu, X. (2011). Forest ecosystem services and eco-compensation mechanism in China. Journal of Environmental Management, Vol,48, United States, Pp.1079- 1085
17. Eppler, Ulrike, Fritsche, Uwe R. & Laaks, Sabine. 2015, Urban-Rural Linkages and Global Sustainable Land Use, Berlin, Globalands, IINAS(international institute for sustainability analysis and strategy), Berlin, Darmstadt, May 2015, No:4-75
18. Ghadami, M., and Ali Gholizadeh Firoozjaei, N., and Bardi Anamradnejad, R. (2010). Investigating the role of tourism in land use change (study sample: central part of Nowshahr city). Regional Urban Studies and Research, 1 (3), 21-42. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=118373>
19. Hall, D. R., Kirkpatrick, I., Mitchell, M. (2005). Rural Tourism and Sustainable Business. Cromwell Press. Great Britain.
20. Hall, D. R., Kirkpatrick, I., Mitchell, M. (2005). Rural Tourism and Sustainable Business. Cromwell Press. Great Britain.

21. Hall, M. (2000). Tourism planning; Policies, Processes and Relationships. England: Pearson Education Limited.
22. Hall, M. and S. McArthur (1998). Integrated Heritage Management. Stationery Office. London.
23. Jujie, Wu. 2008, Land Use Changes: Economic, Social, and Environmental Impacts, The magazine of food, farm, and resource issues, Scientific Journal (JRNL), Choices. 23(4): 6-10
24. Koomen, E., Stillwell, J., Bakema, A., Scholten H. (2007). Modelling Land-Use Change: Progress and Applications. Springer Science & Business Media.
25. Lambin .E. F. & Geist .H. J. (2006). Land-Use and Land-Cover Change: Local Processes and Global Impacts .Springer Publication
26. Meyer, WB, Turner, BL & Eds, 1994, Change in land use and land cover: A global perspective, New York: Cambridge Univ. Press, 537 pp. Foundation (UN and the World Bank)
27. Olds, K. (1998). The housing impacts of mega-events. Current Issues in Tourism.
28. Solecki, D. (2001). The role of global-to-local linkages in land use/land cover changes in South Florida. Ecological Economics, Vol.37, Netherlands, Pp. 339–356
29. Srivastava, Prashant. K., Han, Dawei., Rico-Ramirez, Miguel. A., Bray, Michaela. & Islam, Tanvir .(2012). Selection of classification techniques for land use/cover change investigation. Advances in Space Research, 50, 1250-1265. <http://dx.doi.org/10.1016/j.asr.2012.06.032>.
30. Steiner, F., McSherry, L., & Kohen, J. (2000). Land suitability analysis for the upper Gila River watershed. Landscape and Urban Planning, Vol. 50, Netherlands, Pp. 199-214.
31. Sundarakumar, K., M. Harika, S.A. Begum, S. Yamini and K. Balakrishna. (2012), Land Use and Land Cover Change Detection and Urban Sprawl Analysis of Vijayawada City Using a Landsat Data, International Journal of Engineering Science and Technology (IJEST), Vol. 4, No. 1, PP: 170-178.
32. Thuo, Aggrey & Daniel, Maina, (2010). Community and Social Responses to Land use Transformations in the Nairobi Rural-urban

- Fringe, Kenya, Field Actions Science Reports, Institut Veolia Environnement(Kenya), No: 1867- 8521.
33. Valbuena D., Verburg P. H., Bregt A. K., and Ligtenberg A. (2010). An agent-based approach to model land-use change at a regional scale. *Landscape Ecol*, 25 (2), 185-19
- Xi, J., Kong, Q., Wang, X. (2015). Spatial polarization of villages in tourist destinations: A case study from Yesanpo, China. *Journal of Mountain Science*, 12(4), 1038-1050